

ELS SÍMPTOMES D'UNA RECUPERACIÓ ECONÒMICA: LA REPOBLACIÓ D'IFAC (1418)

Ferran Garcia Garcia
Universitat de València

Presentar un document en una revista com *Anales* que, de fet, no pretén ni pot ser «divulgativa», sinó més aviat una eina de discussió i anàlisi, ha de venir justificat per les característiques i les suggerències que ens hi puga aportar, tenint en compte, per altra banda, que de documents els nostres arxius n'estan plens i, potser, de més interessants que el que s'intentarà de comentar i transciure. Si, doncs, m'he decidit a publicar el que podríem definir com la tardana carta pobla d'Ifac, actual despoblat de la Marina, és perquè ens informa, en primer lloc, d'una situació de «redreç» de principis del segle XV en connexió o precedida d'alguna cosa més que una conjuntura negativa o enfonsada, entre altres factors, pels estralls de la Guerra dels dos Peres, és a dir, a causa de la lluita per l'hegemonia peninsular que tingué el seu teatre d'operacions en les comarques meridionals valencianes. I, segonament, aquestes comarques constitueixen un preocupant desert historiogràfic, sobretot durant la tardor de la Baixa Edat Mitjana; incorporar-les a la taula d'observacions investigadores és gairebé un deure, que proporcionarà diagnòstics d'unes zones semblants o diferents al de les comarques centrals del País Valencià i, per tant, l'eixamplament o acotament d'uns models regionals de desenvolupament econòmic en la cruïlla de mitjans del segle XIV i començaments del XV.

El document en qüestió parla per ell mateix i no cal analitzar-lo detingudament, cosa que faria sobrerera la seua publicació. Tan sols hom remarcarà unes dades que s'extrauen de la seua lectura. Així ens alligona de

com es duqué a cap la repoblació d'Ifac (no s'ha d'oblidar que, generalment, ens manca saber el procediment seguit a la gran fase repobladora del segle XIII): en un principi s'hi establiren els pobladors, trenta-nou persones, i després s'entaularen les negociacions amb el senyor, el qual prèviament hi havia autoritzat l'assentament i promés certes franqueses. Podrà apreciar-s'hi la posició favorable dels camperols que van a obtenir unes condicions d'establiment prou favorables, estranyes en altres cartes de població de finals del XIV i XV, aprofitant-se'n del fet que es tractava d'aixecar del no res un centre d'hàbitat despoblat des de feia mig segle, un llarg període que evidencia les dificultats demogràfiques de la segona meitat esdevingudes durant els regnats de Pere el Cerimoniós, Joan el Caçador i Martí l'Humà. Darrerament, el document dona compte de l'activitat i protagonisme de l'assentista o *locator*, un tal Guillem Serra (un «*inventor d'aigües*» antic habitant d'Aiora, després de Xàtiva i, per acabar, poblador d'Ifac, personatge que ens posa sobre la pista d'una intensa nobilitat poblacional mai no deixada de practicar durant el segle XV), que aprofitarà el seu lideratge per aconseguir la procuració i batlia del lloc, així com l'arrendament monopolístic del forn: amb el mateix naixement d'Ifac s'enlairava la petita jerarquia local.

La destrossa de la major part de les fonts medievals dels nostres arxius locals impedeix de mesurar l'abast real de les conseqüències del duel català-castellà, aquest darrer amb el seu aliat marítim genovés. És clar que no pot equiparar-se a la lluita que durant cent anys assolà els camps occitans, entre altres coses per la mateixa durada que impossibilitava la definitiva recuperació a l'altra banda dels Pirineus. A poc a poc, tanmateix, van apareixent tota una sèrie de dades esparses que van esbossant un quadre prou negatiu. Si ens centrem al territori que ens interessa, allò que formaria el senyoriu dels ducs de Gandia a partir de 1399, comprovem com la Safor i la Marina foren dues comarques colpejades durament pels atacs castellans, traduint-se en una seguida de saqueigs i despoblaments: barreig de la Valldigna, assalt de Gandia, despoblació de diverses alqueries del terme de Bairén i Rebollet, així com de Bellaguarda i d'Ifac, aquest dos llocs ja en la Marina. El pròleg o protocol del document, redactat el febrer de 1418, que precedeix l'articulat de la «reedificació o reparació» d'Ifac, ve redactat en uns termes molt clars, tot recordant uns fets encara vius en la memòria: «*lo qual cinquanta anys ha passats per genoveses, ladonchs enemichs del senyor rey e nostres, fon destruhit e posat en cruel ruhina, e de ladonchs a ençà sia stat continuament inhabitable e despoblat*».

Quan s'haja analitzat tota la documentació dels ducs reials s'estarà en condicions d'avaluar amb més precisió l'evolució econòmica del senyoriu. Sembla, però, que cap a la data de redacció del document de població d'Ifac les rendes no «*gaudien de bona salut*». No es disposa, de moment, de la totalitat dels índexs, tan sols d'unes dades excessivament fragmentàries, però llocs com Callosa, Ondara, Guadalest o Confrides, o

siga, ben a prop d'Ifac, o bé revelen unes baixes sensibles, o bé es mantenen a uns nivells semblants entre 1380 i 1430. Dóna la impressió que el senyoriu dels ducs de Gandia posseïa les millors condicions sinó de posar fre a una possible baixa dels ingressos, sí almenys d'aportar-hi solucions positives. I potser gràcies a allò que Siverý anomenava «el progrés de les comptabilitats rurals». Efectivament, obligats en part per la dispersió del senyoriu en una vasta geografia, des de la Ribagorça fins la Marina i des de Gandia a Villena, i tot imitant l'exemple de la Cancelleria Reial, s'elaboraven uns balanços anuals d'entrades i despeses que permetien controlar puntualment l'evolució de les rendes, per exemple que el forn d'Ifac estava «*derrocat*» i no se'n percebia ni un diner. Per consegüent la repoblació d'Ifac cal conceptuar-la com una resposta a una «crisi», com una prouja de recuperació econòmica, que lluny d'intuir-la com a local, pròpia d'aquest lloc o de la Marina, s'albira com a general i on participà tot el país de forma generalitzada.

1418. Febrer, 1. València

Capítols de la població del lloc d'Ifac atorgats pel duc de Gandia Alfons el Jove a Guillem Serra.

AHN. Osuna. Lligall 1175 -6. Protocol notarial de Joan Llorca.

Die martis prima mensis februarii, anno predicto M^o CCCC^o XVIII^o. Actum Valencie.

Nós don Alfonso, duch de Gandia, comte de Ribagorça e de Dénia, conestable d'Aragó, com per vós amat en Guillem Serra, inventor de aygües, ça enrere vehí de la nostra vila de Ayora e ara habitant en la ciutat de Xàtiva, sia a nós stada oferta e presentada una suplicació articulada sobre la rehedificació o reparació perrós, ministrant la divinal providència, fahedora del loch nostre de Yfach situat en lo ribatge de la mar dins terme nostre de Calp, lo qual cinquanta anys ha passats per genoveses, ladonchs enemichs del senyor rey e nostres, fon destruhit e posat en cruel ruhina, e de ladonchs a ençà sia stat continuament inhabitable e despoalat. A la qual suplicació nós havem provehit segons en la fi de cascun article e capítol de aquella davall és contingut e declarat, movents e inclinants nós a rebre e admetre la dita suplicació e les provisions nostres a aquella dejús fetes, principalment e singular per ço que .n lo dit loch lo divinal ofici d'ací avant sia continuament celebrat e lo nom de Nostre Senyor Déu sia per feels catòlichs cristians loat e exaltat a reverència, glòria e honor sua. E per la gran preservació que .s seguirà als feels cristinas navegants en les mars dels grans e irreparables dampnatges en què porien encòrrer, axí com han ja encorregut per la despoblació e inhabitació del dit loch, per serrahins e altres enemichs de la sancta fe catòlica e del senyor rey e nostres, la qual suplicació, articles e capítols de aquella e les respostes e provisions per nós a aquella e a aquelles fetes són de la continència, sèrie e forma següents:

Ihesus, Virginis Marie filius.

Molt alt e poderós senyor: Sobre la població novellament fahedora del loch vostre de Yfach, a la qual per vós molt alt senyor a suplicació d'en Guillem Serra, inventor de aygües, són stades atorgades de paraula moltes gràcies, fan los capítols següents, los quals per la cosa haver major fulciment és necessari ésser loats e aprovats per vós dit senyor. E si alguns ni haurà que pertanguen a la dignitat real o bisbe de València, sia mercè vostra ésser-hi entrecessor e ajudador en fer atorgar aquells per manera que fe hi sia haüda en per tots temps.

Primerament, senyor, per tal que ls pobladors que vénen o vendran per star e habitar en lo dit loch obren e puxen obrar de millor cor, cové que vós senyor los sia feta de la gràcia de la peyta dels alberchs e terres que allí novellament pendran per teneó e spay de deu anys, comptadors del dia avant que les gràcies seran atorgades. Plau al senyor duch fer gràcia a tres anys de la peyta mencionada en lo dit capítol, e dels VII anys a compliment dels X de la meytat tan solament.

Item, senyor, per ço com los novells pobladors hauran a traure terres hermes, les quals ara són pinars, romerals, lentisclars e altres broces, e hauran fer allí gran missió en plantar e conrear, cové que per vós senyor los dia feta gràcia del terç del delme a vós pertanyent en les dites terres ermes per teneó e spay de X anys, los quals correguen del dia de la concessió de la gràcia avant. Lo senyor duch atorga lo dit terç delme en la forma que ha atorgat la peyta en lo primer e precedent capítol.

Item, senyor, que totes fustes grans o poques, axí de vela com de rems puxen en lo port de Yfach pendre e estar salvament e segura e aquí fer enquant de robes, joyes e mercaderies sens que per vós senyor ni vostres oficials no .ls puxa ésser feyt algun embarch, dementre que .n lo dit port e loch de Yfach staran e habitaran no fahent mal en les vostres mars. Plau al senyor duch, exceptats de cossaris enemichs del senyor rey e de altres furs e privilegis del regne de València exceptats.

Item, senyor, que totes fustes que pendran en lo dit port e vendran carregades de qualsevol mercaderies sien franques de tota leuda per lo dit temps de deu anys. Plau al dit senyor.

Item, senyor, que per a obs de reparació de murs e valls e altres obres necessàries al dit loch sia feta gràcia e concessió de les ymposicions de Yfach e de Calp per spay e temps de deu anys, les quals los justícies e jurats del dit loch puxen imposar en pa, carn, vi, peix e altres coses a ell ben vistes, en les quals los vehins e habitants dels dits lochs e deelmants en aquell sien tenguts pagar e contribuir. Plau al senyor duch ajudar en obtenir-ho del senyor rey. E obteniguda atorga lo dit senyor duch e li plau que aquella li puxen imposar en lo dit loch segons el capítol és contengut, axí emperò que aquella sia convertida en reparació e obres de la ecclésia, murs e fortalea del dit loch.

Item, senyor, que la procuració e batlia de Yfach e de son terme e del loch de Calp sia dada al dit en Guillem Serra e aquella haja e tinga tant com a vós plaurà e serà ben vist. Plau al dit senyor.

Item, senyor, que la scrivania del dit loch de Yfach e de son terme, axí de batlia, procuració com de Justícia, sia establida a .n Johan Climent, notari, lo qual per tots los novells pobladors es stat demanat ab aquell cens o tribut que per vós senyor serà acordat. Plau al senyor duch per contemplació dels dits pobladors atorgar e fer gràcia de la dita scrivania al dit en Johan Climent a hun any ab què la servescha personalment, lo qual any passat lo dit senyor hi del·liberará.

Item, senyor, que .l forn del dit loch sia donat al dit en Guillem Serra ab aquell cens que per vós senyor serà imposat, ab condició que altre o altres forns no li puxen fer; e si lo cars ho requerrà que altre o altres forns si hajen o dejen fer, sien e romanguen la factura de aquells al dit en Guillem Serra e als seus. Plau al dit senyor atorgar lo forn al dit en Guillem Serra ab cens o tribut o responsió de deu sous censals ab loïsmo e fadiga perpetuals.

Item, senyor, perquè vostra senyoria sia avisada com per intervenció de la verge Maria la població del dit loch se començà a fer lo dia de dilluns comptats deu dies de jener del any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCXVIII, en lo dit loch foren XXXIX persones les quals cascuna ha pres ja son alberch, e s'obligaran que hagudes les gràcies e concessions per vós e per lo senyor rey fermadores de fer cascú una casa e star en aquella d'ací al dia de sent Johan primer vinent. Plau al dit senyor duch que facen les obligacions los dits pobladors de complir les coses contengudes en lo dit capítol.

Item, senyor, que .ls contractes o privilegis que per la dita rahó se faran, sien franchs de dret de segell e sien clausulats tant fort com se puxen fer. Com lo dret de segell sia de mossèn Bernat de Vilarig, cavaller, procurador general seu, lo dit senyor ho remet al dit mossèn Bernat e que se'n avinguen ab aquell.

Item, senyor, cové de necessitat que axí los alberchs ja preses com los qui .s pendran d'ací avant sien loats e confirmats per vós, e feta remissió al batle e procurador per vós novellament fahedor que les donacions dels dits alberchs en nom vostre faça e ferme d'ací avant, e puxe stablir e acensar los erms a profit e augmentació de vostres regalies; emperò, senyor, que los censes per sguart de les despeses que .s faran en traure les heretats no paguen ni sien tenguts pagar dins Xa anys primer venidors, comptadors del dia dels stabliment avant; e per remoure tot dubte e que parcialitat sia del tot apartada, sia manat al dit batle e procurador que .ls stabliments e particions de les dites terres ermes se facen ab e de consell de queatre persones dels pobladors novells del dit loch de Yfach dels pus àbils e suficients que .n aquell se atrobaran. Plau al senyor duch que .ls alberchs del dit loch de Yfach sien franchs de tot cens o tribut, exceptat l'alfòndech e taverna de senyor, la qual vol que li sia respost de dohents

sous censals perpetuals cascun any; e del pes de la farina e altres coses e mercaderies, del qual li sia respost de cens XX sous censals cascun any perpetuals; e les tendes, ço és, que cascuna tenda o obrador que sí farà pach cascun any al dit senyor X sous censals perpetuals; e per semblant la carnereria pague al dit senyor X sous de cens cascun any perpetuament. E vol lo dit senyor que .ls erms que .s trauran sien franchs de tot cens de senyor, mentre, emperò, seran de cristians, mas que paguen peyta, e cena, e lo terç delme e morabatí après finit lo temps e per la forma contenguda en lo primer capítol. De clara e vol lo dit senyor que .n la partició fahedora deles dites terres erms sia apellat e present son general procurador o altra persona per lo dit senyor ordenadora e no sens aquella ni en altra manera.

Item, senyor, per ço que fusta per obs de la obra dels dits alberchs puxa ésser atrobada en lo vostre terme de Calp, és de necessitat que per vós senyor sia provehit que algun strany o privat no guos tallar de aquella si donchs no portarà albarç de vostre novell batle o procurador sots certa pena, e açò sia entés de les vostres montanyes. Plau al senyor duch en favor dels novells pobladors, perquè hajen e tallen a lur plaer la fusta que mester hauran per a la obra, vedar que nengun altre non .n talle d'ací a dos anys sens albarà del dit senyor duch e de son procurador general, emperò que .ls dits novells pobladors ne tallen liberament e franca per a la dita obra.

Item, senyor, per tal que pau e tranquil·litat per tots temps sia observada en lo dit loch e son terme és necessari obtenir de vós senyor que cascun dels dits novells pobladors se haja a sotsmetre que si bregues, nafres o injúries se faran entre vehins o pobladors del dit loch e forasters de qualsevol condició, ley o stament sien, que los jurats e regidors del dit loch aprenen lo injuriat o injuriador que tot son feyt de què debatran meten en poder del Consell del dit loch, e si ho faran e fermaran que .s face ab aquelles clàusules, penes, sagrament e obligacions que .s convendran; e informat lo dit Consell primerament per persones dignes de fe com les dites nafres, bregues o injúries seran fetes, e trobada la culpa en qui serà, que a consell de prohòmens prestat per aquells sagrament que daran bo, leal e verdader consell jutgen, declaren e determenen les dites qüestions, ço és, primerament pau final entre aquells e lurs amichs e valedors, e après jutgen e determenen a satisfacció de aquell qui .s convendrà de persona, de peccúnia o de paraula si lo cars ho requerrà. E si cars serà que los qüestionants o qualsevol de aquells no volran lexar lo dit feyt en mans e poder del dit Consell, segons dessús és recitat, que .n tal cars aquell o aquells qui seran desobedients sien exellats e bandejats del dit loch e de son terme, segons la forma acostumada de bandejament en regne de València, e los obedients e oferints pau sien mantenguts e licenciats de portar armes encara que sien vedades. Vol lo dit senyor que sobre les coses contengudes en lo present capítol sien observats furs e privilegis del regne de València.

Item, senyor, per ço que per algunes persones no us sia donat a entendre lo contrari, yo he trobat tres persones que .s obligaran a cloure lo mur del dit loch ab tot acabament per cinch-cents florins, e açò es stat promés per en Pere Pamer, mestre de obra de vila, en Guillem Montanya, vehins de Gandia, e en Ramon Borell del loch de Calp en presència de tots los qui prengueren los dits patis e en Johan Climent, notari, e de açò fon prests donar bones seguretats a dar compliment de les dites coses ensemhs ab lo portal del dit loch. Plau al dit senyor pus ell no .u paga.

E per tal que les dites coses per nós dessús provehides sien en fermetat a vós dit en Guillem Serra als dits pobladors e perpetuïtat, nós de bon grat e de certa sciència ab tenor de la present carta nostra en e per tots temps fermament valedora loam, aprovam, ratificam e confirmam a tots e sengles pobladors e habitants del dit loch de Yfach, presents e sdevenidors, totes e sengles coses dessús per nós atorgades, provehides e declarades. E a super habundant cautela, de special gràcia e prerogativa de nou atorgam e donam los alberchs, patis, terres, hermes e altres coses dessús dites als dits pobladors presents e sdevenidors perpetualment a fer de aquelles allurs pròpies e lliberes voluntats, juxta forma dels furs e privilegis del regne de València e si e segons per nós dessús és atorgat e provehit e declarat. E prometem en nostra bona fe per nós e per los nostres successors haver per fermes e agradables e attendre, tenir e servir les coses damunt dites e contra aquelles no venir ni fer venir per oficials e sotsmeses nostres ni altres per algun engan, causa, manera o rahó.

En testimoni de les quals coses volem, atorgam e manam ésser feta la present carta nostra per lo notari, secretari e scrivà nostre davall scrit signada de nostra mà e del segell nostre major enpendent sagellada. *Datum* en València lo primer dia de febrer del any de la Nativitat de Nostre Senyor mil quatre-cents dihuït.

Testimonis foren presents a totes les dites coses los honorables mossèn Bernat de Vilarig, mossèn Jofre de Vilarig, mossèn Francesch Corts, cavallers, e en Jacme de Guimerà, savi den Dret, de casa del dit senyor duch e comte.

(*Al marge*) Fon liurada en forma al dit en Guillem Serra.